

This is an electronic reprint of the original article. This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Filosofens ångest

Strandberg, Hugo

Published in:
Ikaros

Published: 01/01/2021

Document Version
Final published version

Document License
All rights reserved

[Link to publication](#)

Please cite the original version:

Strandberg, H. (2021). Filosofens ångest. *Ikaros*, 18(3), 4-5.
https://issuu.com/ikaros_tidsskrift/docs/ikaros_3_21_issuu/s/13912524

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Den svårmodige tänkaren har ofta blivit en symbol för filosofin. Ångest och oro skulle då inte bara vara något som filosofin gör till föremål för begrundan, som ett tema vilket som helst. Istället har många filosofer menat att dessa kännetecken den mänskliga tillvaron som sådan och att det därför finns viktiga saker att lära genom att lyssna på ångesten och oron. Här är det värt att hålla i minnet att "ångest" inte syftar på en bestämd psykiatrisk diagnos. Psykiatrin har plockat upp ordet och definierat det för sina syften, men som historiskt och vardagligt begrepp är dess innebörd rätt obestämd. I den här texten ska jag ta upp fyra exempel på filosofer som behandlat frågor om oro och ångest, men om de verkligen avsett samma sak med dessa ord är inte självklart.

Oro som rörelse

I det första stycket i sina *Bekännelser* skriver **Augustinus** (354–430): "vårt hjärta är oroligt tills det finner ro i dig." Det du som Augustinus vänder sig till är Gud, *Bekännelser* är en bön. Frågan om ro och oro inleder *Bekännelser*, men avslutar också boken. Augustinus skriver, i bokens sista stycke, återigen med Gud som adressat: "du är ett gott som inte saknar något gott, du är alltid i ro därför att din ro är du själv." Den oro som kännetecknar den mänskliga tillvaron är alltså enligt Augustinus ett resultat av att vi lever i en fallen värld, av att vi inte är hos Gud, det fullkomligt goda. Föreställningar inom antik filosofi om vad rörelse är spelar här in: alla ting söker sin rätta plats, en plats där de befinner sig i vila. Även om Augustinus uppehåller sig mycket vid orons negativa sidor är det värt att lägga märke till att den, så som han förstår den, minst lika mycket är något gott. Den är nämligen ett uttryck för omöjligheten att slå sig till ro i synden. Oron är alltså den rörelse som leder oss till Gud. Därför har också själva rörelsen en ro, för det som drar oss till Gud är

kärleken, Gud som helig ande, och den oro Augustinus känner innebär alltså att han samtidigt har del i det han saknar.

Ångest och frihet

En besläktad teologisk problematik, om arvsyndens innebörd, är central för det sätt **Søren Kierkegaard** (1813–1855) behandlar ångesten på i sin bok *Begreppet ångest*. Mer generellt formulerat: i vilken mening går det att förklara synd? Å ena sidan måste synden betraktas i sin fulla verklighet. Synden kan alltså inte ha några orsaker bortom syndaren själv, för syndaren skulle då kunna peka på dem för att fränsäga sig sitt ansvar. Varje människas första synd är alltså kvalitativt sett något unikt, och alla tidigare människors synder, ända tillbaka till Adam, förklarar såtillvida ingenting. Å andra sidan är det ett faktum att det är möjligt att synda, och den möjligheten finns där oberoende av mig. Det är just här begreppet ångest blir viktigt för Kierkegaard. Ångest, som han förstår den, är nämligen människans mer eller mindre vaga känsla av sin egen frihet. Ångest är alltså för Kierkegaard ett slags psykologiskt gränsbegrepp, eftersom ångesten har att göra med det i mig som vetenskaplig forskning inte kommer åt. Friheten, som ångesten pekar på, är det som gör synden möjlig, men friheten är inget faktum som existerar oberoende av mig. Ångesten är därför tvetydig: den är ofta något obehagligt och, som sagt, det som gör synd möjlig, men ångesten är också människan kär och ett uttryck för att hon är en enhet av kropp och själ, där det ena inte kan skiljas från det andra.

Kierkegaards analys tas sedan över av många senare filosofer som behandlat ångest, dock med viktiga modifieringar. Hos **Jean-Paul Sartre** (1905–1980) är ångest medvetenhet om frihet. Men medan friheten

Ångest är alltså för Kierkegaard ett slags psykologiskt gränsbegrepp, eftersom ångesten har att göra med det i mig som vetenskaplig forskning inte kommer åt.

hos Kierkegaard är en moralisk fråga, en fråga om gott och ont, är den inte det för Sartre. I hans *Varat och intet* är den centrala frågan istället "vem är jag?", en fråga som mina handlingar ger svar på, svar som dock hela tiden kan rivas upp, just i och med den frihet som ångesten är medvetande om.

Ångest och självförståelse

När **Martin Heidegger** (1889–1976) använder sig av Kierkegaards analys av ångesten gör han det likaså inom ramen för sitt eget filosofiska projekt. En central tanke i hans *Vara och tid* är att den primära och grundläggande förståelsen av allt det vi har runt oss uppstår i umgänge med det. En hammare förstås när man använder den, men det samma gäller naturen som sådan. Det är inte den distanserade, teoretiska blicken som i grunden uppenbarar vad ett träd är; för sin begriplighet förutsätter den vetenskapliga beskrivningen den praktiska förståelse som uppstår i det praktiska umgänget med trädet. Den hittillsvarande filosofin har mestadels gett företräde åt den teoretiska blicken, och det är grunden till filosofins misstag. En än djupare källa till dessa misstag är dock enligt Heidegger en bristande självförståelse hos filosofen själv. På denna punkt är nämligen det teoretiska och det praktiska betraktelsesättet likartat: teoretiskt

sett blir jag ett objekt, praktiskt ett bruksföremål. För att komma till rätta med den hittillsvarande filosofins misstag måste jag alltså nå fram till en djupare självförståelse, en förståelse som inte är teoretiskt distanserad utan grundar sig i ett umgänge med mig själv, ett umgänge som dock inte kan vara praktiskt. Det är just här ångesten kommer in i bilden. När jag försöker förstå mig själv skulle det vara ett misstag att försöka få överblick över det jag beskriver, som om jag vore ett objekt för teoretiskt studium. Istället för att observera en helhet utifrån, består uppgiften därför i att jag själv måste bli hel, och detta sker just i ångesten. Det sker på två sätt. För det första innebär ångesten att jag lösgör mig från det som jag annars står mitt uppe i, aktiviteter jag kan förlora mig i och kollektiva sedvanor som jag tanklöst följer. För det andra innebär ångesten att jag får syn på min egen frihet, min egen icke-avslutadhet. Även om Heidegger i andra skrifter nämner andra möjliga sätt att nå denna självförståelse utarbetar han dem aldrig mer än skissartat, och såtillvida är det riktigt att filosofi för honom alltid måste bedrivas i ångest.

Här finns det dock skäl att ställa kritiska frågor. Om Augustinus eller Kierkegaards beskrivning av ångesten är bättre än Sartres eller Heideggers vet jag inte. Men om uppgiften består i att försöka förstå tänkandets känslor är den tvetydighet de båda pekar på ett mer tänkvärt förslag än Sartres och Heideggers, hos vilka något liknande saknas. Om det är något jag skulle förknippa med ångest är det energilöshet och uppgivenhet; ångest blir då bara en möjlig tänkandets känsla om den själv är kluden eller aldrig förekommer ensam.

Hugo Strandberg är docent och universitetslärare vid Åbo Akademi samt forskare vid Centre of Ethics as Study in Human Value, Pardubice universitet, Tjeckien.

Filosofens ångest

Hugo Strandberg skriver om ångest som en tänkandets känsla och hur den genom historien har gestaltats av olika filosofer.